

УДК 347.61/.64:342.7(4)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.47>

ОГЛЯД РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ТА ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЄВРОПИ СТОСОВНО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Булеца С.Б.,*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0001-9216-0033*

Булеца С.Б. Огляд рішень Європейського Суду та законодавства країн Європи стосовно сурогатного материнства.

Вказується, сурогатне материнство як один із способів допоміжних репродуктивних технологій для подолання безпліддя надає можливість жінкам, які не здатні самостійно виносити дитину, здійснити мрію про материнство. Завдяки програмам сурогатного материнства численні подружні пари змогли подолати проблему безпліддя та отримати радість батьківства.

Стаття присвячена аналізу рішень Європейського Суду, які стосувалися сурогатного материнства, зазначено, що Європейський суд з прав людини може заборонити сурогатне материнство, однак таке рішення вимагатиме компромісу з найкращими інтересами дитини. Цінність нового життя спонукає до регуляторних дій щодо медичних закладів, майбутніх батьків, які вдаються до сурогатного материнства, та сурогатних матерів. Нормативні акти повинні захищати права і благополуччя всіх осіб, залучених до сурогатного материнства, і гарантувати дотримання етичних норм. Держава може узгодити інтереси шукачів сурогатного материнства з інтересами суспільства, встановивши чіткі правила і механізми нагляду. Це передбачає нотаріальне посвідчення та реєстрацію договорів про застосування сурогатного материнства; проведення ДНК-тестування в акредитованому медичному закладі для підтвердження генетичного зв'язку між батьками (матір'ю чи батьком) та плодом; консультування всіх сторін, залучених до процесу сурогатного материнства, для отримання інформованої згоди та забезпечення розуміння. Суворі політика компенсації сурогатним матерям повинна запобігати експлуатації та гарантувати їхній добробут під час процедури.

Східноєвропейське законодавство прямо не забороняє і не дозволяє сурогатне материнство. ДНК-тестування встановлює зв'язок між дитиною та її біологічними батьками, які використовують сурогатне материнство. Таким чином, важливим є створення всеосяжного комп'ютеризованого реєстру всіх учасників ДРТ, включаючи випадки сурогатного материнства. Надання підтримки будь-якій потенційній дитині, яка може з'явитися в результаті цього процесу, є дуже важливим.

Ключові слова: сурогатне материнство, рішення, Європейський суд, дитина, батьки, права, безпліддя, реєстрація, договір, найкращі інтереси.

Buletsa S.B. Review of the decisions of the European Court and the legislation of European countries regarding surrogacy.

It is indicated that surrogacy as one of the methods of assisted reproductive technologies to overcome infertility provides an opportunity for women who are unable to bear a child on their own to realize the dream of motherhood. Thanks to surrogacy programs, numerous couples have been able to overcome the problem of infertility and gain the joy of parenthood.

The article analyses the judgments of the European Court of Justice relating to surrogacy and notes that the European Court of Human Rights may prohibit surrogacy. Still, such a decision would require a compromise with the best interests of the child. The value of a new life prompts regulatory action in relation to medical institutions, intended parents who resort to surrogacy and surrogate mothers. Regulations should protect the rights and welfare of all persons involved in surrogacy and ensure that ethical standards are adhered to. The state can reconcile the interests of surrogacy seekers with the interests of society by establishing clear rules and oversight mechanisms. This includes notarisation and registration of surrogacy agreements; DNA testing by an accredited medical facility to confirm the genetic relationship between the parents (mother or father) and the fetus; and counselling of all parties involved in the surrogacy process to ensure informed consent and understanding. A strict compensation policy for surrogate mothers should prevent exploitation and guarantee their well-being during the procedure.

Eastern European legislation neither explicitly prohibits nor permits surrogacy. DNA testing establishes a link between a child and his or her biological parents who use surrogacy. Therefore, it

is important to establish a comprehensive computerised registry of all participants in ART, including surrogacy cases. Providing support to any potential child that may result from this process is essential.

Key words: surrogacy, judgment, European Court, child, parents, rights, infertility, registration, contract, best interests.

Постановка проблеми. Одним із методів лікування безпліддя, який використовує допоміжні репродуктивні технології, є сурогатне материнство, яке дає шанс жінкам, які не можуть народити дитину самостійно. Програма сурогатного материнства дала можливість багатьом парам, що зіштовхнулися з проблемою безпліддя, стати щасливими батьками.

В Україні порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій передбачений рядом нормативно-правових документів: Основами законодавства України про охорону здоров'я [1]; Сімейним кодексом України [2]; Цивільним кодексом України [3]; Наказом МОЗ № 771 від 23.12.2008 «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» [4], який присвячений тільки медичним аспектам, і наказом Міністерства юстиції України «Про внесення змін до Правил реєстрації актів цивільного полягає в Україні» № 1154/5 від 22.11.2007 [5], «Про затвердження Порядку наряду жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними свідченнями за бюджетні кошти» від 29.11.2004 [6]. Україна де-факто є країною так званого «комерційного сурогатного материнства». Законодавча база містить мінімум обмежень для проведення процедури, як для громадян України, так і для іноземців. Це приваблює безліч іноземних пар, які стикаються з проблемами безпліддя. Однак, незважаючи на популярність цієї послуги, виникають етичні та юридичні питання щодо прав дітей і сурогатних матерів. Водночас з іншого боку відбувається поширення шахрайства на репродуктивному материнстві, коли винагорода за виношування не виплачується, а жінкам не надаються домовлені права, а їх натомість втягують у судові справи, викликає занепокоєння у міжнародній спільноті та змушує країни, де дозволено сурогатне материнство переглянути своє законодавство. Це відбулося і в Україні, де був поданий проект закону до Верховної Ради в 2022, однак 23.03.2025 р. не був прийнятий [7]. Це свідчить, що не є необхідність змінювати чинне законодавство по сурогатному материнству, однак гучний скандал 24.09.2024 про те, що в Україні пропонували дітей одностатевим парам з-за кордону. Вперше в Україні суд виніс вирок за торгівлю людьми у сфері репродукції [8]. Двоє керівників клініки та юрист отримали умовні терміни. Загалом 12 учасників злочинної групи підшукували одностатеві пари за кордоном, вербували в Україні сурогатних матерів, які народжували від них дітей, та вивозили немовлят за кордон. Доведено, що 10 дітей були народжені сурогатними матерями для одностатевих пар і вивезені до країн ЄС. І ця схема існувала щонайменше 4 роки. До початку розслідування, найімовірніше, існувало ще щонайменше 40 дітей, які були продані з 2019 року. Ціна за це – 69 тисяч євро. Ця послуга включала весь юридичний супровід, приїзд в Україну, підбір донора яйцеклітин з каталогу з фотографіями жінок, створення ембріона, підбір сурогатної матері, підтримку під час вагітності, реєстрацію дитини, після чого батько вивозив дитину в країну проживання.

Метою дослідження даної статті є цивільно-правовий аналіз особливостей розгляду Європейським Судом справ по сурогатному материнству та аналіз сурогатного материнства в країнах східної Європи.

Стан опрацювання проблематики. Рівень наукових розробок цієї теми є недосконалим у зв'язку з швидкими темпами розвитку сурогатного материнства в соціальній сфері. Особливості сурогатного материнства в Україні досліджували такі правники, як Р.О. Стефанчук, С.О. Сліпченко, О.В. Кохановська, Н.О. Давидова, В.А. Ватрас, К. Москаленко, В.М. Піроженко, Ю.В. Коренга, О.В. Розгон, М.В. Менджул, Ю.Ю. Таланов, С. Франчук, Н. Федорченко Я. Триньова та інші. Крім того, бурхливий розвиток науки цивільного права у сфері особистих немайнових прав подекуди виходить за межі традиційних уявлень, що закладалися у цей інститут. Однак поза увагою залишаються загальні положення про захист прав сторін при сурогатному материнстві Європейським судом, особливості сурогатного материнства в сусідніх державах: Румунії, Словаччини, Угорщини, Чехії.

Виклад основного матеріалу. Українське законодавство містить визначення поняття «забезпечення найкращих інтересів дитини». Так, у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [9] зазначає, що з метою забезпечення найкращих інтересів дитини дії та рішення, що стосуються дитини, повинні бути спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини з урахуванням її віку, статі, стану здоров'я та розвитку, життєвого досвіду, у тому числі в сім'ї, а також культурного та етнічного походження. Крім того, думка дитини повинна серйозно враховуватися, якщо вона досягла віку та рівня розвитку, на якому вона може її висловити.

Аналіз зазначених норм дозволяє зробити висновок, що в основі будь-якого рішення щодо дитини, навіть у випадку народження дитини за допомогою сурогатного материнства, завжди повинні бути найкращі інтереси дитини. І саме з цих причин важливо забезпечити, щоб закони, політика і практика у сфері сурогатного материнства відповідали принципам недискримінації, найкращих інтересів дитини, права дитини на життя і розвиток, а також на вираження поглядів.

Розглянемо позиції Європейського суду з прав людини, які стосувалися сурогатного материнства, наприклад у справі **«Парадізо і Кампанеллі проти Італії»** (2017) [10], Велика палата підкреслила дискреційні повноваження держави у визнанні права на сурогатне материнство і, враховуючи факти, визнала вагу і наслідки цього рішення для заявників, але дійшла висновку, що порушення статті 8 Конвенції не було.

У справі «Меннессон проти Франції» (2014) [11], Європейський суд з прав людини визнав, що право на повагу до приватного і сімейного життя третього і четвертого заявників, тобто дітей, народжених за допомогою сурогатного материнства, було порушено, незважаючи на те, що ця практика заборонена у Франції. Батько, який не має біологічного зв'язку з дитиною, може встановити відносини спорідненості лише через усиновлення, що, власне, і стало практикою у Франції після справи «Меннессон проти Франції».

Цікавою також є справа Європейського Суду **А. Л. проти Франції (2022)** [12], яка стосувалася порушення права на приватне життя внаслідок відмови національних судів визнати батьківство заявника щодо його біологічної дитини, народженої за допомогою гестаційного сурогатного материнства у Франції, після того, як сурогатна мати довірила дитину третій парі. Заявник стверджував, що відмова судів встановити батьківство щодо його біологічної дитини становила непропорційне втручання в його право на приватне життя, яке не мало жодних правових підстав. Суд визнав порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції, оскільки французька держава не дотрималася свого зобов'язання проявити надзвичайну ретельність, враховуючи конкретні обставини справи. Розгляд справи тривав загалом шість років і один місяць, всупереч обов'язку проявляти надзвичайну ретельність, що вимагається в таких делікатних ситуаціях. Коли справа була передана до суду, дитині було близько чотирьох місяців, тоді як на момент завершення судового розгляду у Франції їй виповнилося шість з половиною років. У справах, пов'язаних з відносинами спорідненості, плин часу може зробити юридичну проблему доконаним фактом.

А.М. проти Норвегії (2022) [13]. Справа стосувалася можливості визнання в національному законодавстві спорідненості між дитиною, народженою за кордоном в результаті сурогатного материнства, і матір'ю, зазначеною в свідоцтві про народження, складеному за кордоном, як «законна мати». У цій справі дитина була зачата з використанням яйцеклітини стороннього донора, а батько, оскільки його біологічний матеріал був використаний для зачаття дитини, був визнаний таким, що має родинні зв'язки. У справі А.М. проти Норвегії, пара, яка народила дитину за допомогою сурогатного материнства, розлучилася після народження дитини. У зв'язку з розлученням подружжя жінка, яку в цій справі називали «законною матір'ю», не мала можливості бути зареєстрованою як мати дитини, оскільки чоловік, зареєстрований як (біологічний) батько дитини (колишній партнер), не давав згоди на усиновлення і не дозволяв їй бачитися з ним. У цій конкретній справі ЄСПЛ не знайшов порушення статей 8 і 14 Конвенції. Особлива думка судді Єліча: немає сумнівів, що дитина, народжена за допомогою сурогатного материнства, має особливий зв'язок з обома батьками, оскільки їхня воля була вирішальною для її зачаття і появи на світ.

Справа Європейського Суду **С. ed E проти Франції (2019)** [14] стосувалася відмови французької влади переписати у французькому РАЦСі повні записи у свідоцтвах про народження дітей, народжених за кордоном за допомогою гестаційного сурогатного материнства і зачатих з використанням гамет біологічного батька і третього донора. У свідоцтвах також було зазначено, що передбачувана мати є законною матір'ю. Суд визнав позовні вимоги неприйнятними як явно необґрунтовані. Зокрема, він постановив, що відмова французької влади не була непропорційною, оскільки національне законодавство допускає можливість визнання філіаційного зв'язку між дітьми, народженими в результаті сурогатного материнства, і біологічною матір'ю через усиновлення (біологічної) дитини другого з подружжя. Суд також постановив, що середній час очікування на рішення становив лише 4,1 місяця для прямого усиновлення і 4,7 місяця для усиновлення, яке не потребує узаконення.

У справі **Valdís Fjölnisdóttir та інші проти Ісландії, (2021)** [15] ЄС не виявив порушення Конвенції у відмові визнати подружню пару батьками дитини, народженої за допомогою сурогатного материнства. Справа стосувалася невизнання синівського зв'язку між першими двома заявниками (усиновлювачами) і третім заявником, народженим сурогатною матір'ю в США. Жоден із заявників не мав біологічного зв'язку з дитиною. Вони не були визнані законними батьками дитини в Ісландії, де, серед іншого, сурогатне материнство є незаконним. Заявники скаржилися, що від-

мова влади зареєструвати їх як батьків третього заявника становила втручання в їхні права. Суд вирішив, що порушення статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції не було. Він також постановив, що, незважаючи на відсутність біологічного зв'язку, побудова «сімейного життя» була можливою. Суд встановив, що рішення не визнавати двох заявників батьками дитини мало достатню правову основу в національному законодавстві, і, відзначивши зусилля, докладені владою для підтримки цього «сімейного життя», остаточно вирішив, що Ісландія діяла на свій розсуд.

У справі **S. e H. проти Польщі (2021)** [16] позивачами є діти одностатевої пари з подвійним ізраїльсько-американським громадянством, які проживають в Ізраїлі і зачали своїх дітей за допомогою сурогатного материнства в 2010 році. Вищий суд Каліфорнії визнав синівський зв'язок між парою і позивачами. Справа стосувалася їхньої заяви на отримання польського громадянства (оскільки один з батьків був громадянином Польщі). Заявники скаржилися, зокрема, на відмову польської влади визнати їхній родинний зв'язок з біологічним батьком, оскільки їхні батьки були одностатевою парою. Суд визнав ці скарги неприйнятними, встановивши відсутність об'єктивних підстав для висновку про втручання у право на повагу до приватного і сімейного життя. Визнаючи, що заявники не матимуть польського та європейського громадянства в результаті цих рішень, Суд підкреслив, що вони все одно зможуть скористатися правом на вільне пересування в Європі. Крім того, на думку колегії суддів, заявники не подавали жодних скарг або тверджень щодо труднощів, яких вони можуть зазнати внаслідок цих рішень, ні до самого Суду, ні до національних органів влади. Дійсно, відносини між батьками і дітьми, в даному випадку не визнані польською владою, були визнані в державі, де заявники зазвичай проживали. Юридичне визнання в США дозволило уникнути ризику виникнення правового вакууму як щодо громадянства, так і щодо визнання спорідненості з біологічним батьком. Не було встановлено порушення Конвенції у відмові визнати подружню пару законними батьками дитини, народженої в результаті сурогатного материнства.

І насамкінець, у справі **C. проти Італії від 31 серпня 2023** [17] Європейський суд з прав людини виніс рішення за апеляційною скаргою щодо відмови італійської влади визнати родинний зв'язок, встановлений українським свідоцтвом про народження між дитиною С, народженою за кордоном шляхом сурогатного материнства, та її біологічним батьком і біологічною матір'ю. Справа стосувалася статті 8 Конвенції. Суд визнав заяву прийнятною (одноголосно); шістьма голосами проти одного постановив, що мало місце процесуальне порушення статті 8 Конвенції у зв'язку зі встановленням філіації між заявником і Л.Б.; і одноголосно постановив, що не було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з відмовою зробити транскрипцію свідоцтва про народження заявника щодо його майбутньої матері. Італійські суди не виконали свого позитивного зобов'язання щодо швидкого прийняття рішення про встановлення правового зв'язку заявника з його біологічним батьком, але майбутня мати мала можливість юридично визнати дитину шляхом усиновлення.

Таким чином, у своїх рішеннях Європейський Суд не ставлять права новонародженої дитини на перше місце і не визнають законними батьками подружжя дітей, народжених за допомогою сурогатного материнства. Це свідчить про відсутність забезпечення принципу найкращих інтересів дитини. Правові системи повинні адаптуватися і розвиватися, щоб захищати права всіх дітей, незалежно від способу їх зачаття. Це вимагатиме зміни перспективи і більш комплексного розуміння сучасних сімейних структур. Правові рамки повинні йти в ногу з суспільними змінами, щоб забезпечити належний захист для всіх дітей.

Звернімся до законодавства країн Східної Європи стосовно сурогатного материнства, наприклад у **Румунії** наприкінці лютого 2012 року Дьордь Фрунда [18; 19; 20], голова Комісії з питань прав людини, релігії та меншин, представив на розгляд уряду законопроект, який передбачає, що безплідні пари та самотні жінки можуть скористатися послугами сурогатного материнства, щоб стати батьками. Цей закон ще не набув чинності, тому сьогодні пари, які не можуть зачати дитину, не можуть вдаватися до цієї альтернативи. Однак, згідно зі статтею 21 Закону «Про репродуктивне здоров'я та допоміжні репродуктивні технології [21] «Перед початком таких процедур між подружжям та сурогатною матір'ю, якщо вона не перебуває у шлюбі, повинні бути складені наступні документи, а потім нотаріально завірені відповідно до законодавства: - згода сурогатної матері допомогти подружжю, якому надається допомога, мати одну або більше дітей, беручи участь у процесі екстракорпорального запліднення, виношування та народження дитини; – заява сурогатної матері про передачу батьківських прав подружжю, якому надається допомога, а також про згоду передати їм дитину відразу після її народження».

Стаття 22 цього закону передбачає, що для оформлення свідоцтва про народження дитини, народженої за допомогою сурогатного материнства, необхідно до народження дитини подати заяву та отримати дозвіл територіального управління з питань захисту прав дитини. У Румунії існує правовий вакуум щодо правового становища сурогатних матерів: фактично, на даний момент єдиним

рішенням є звернення до суду для зміни свідоцтва про народження дитини, народженої за допомогою сурогатного материнства.

Справа № **11320/2020 Бухарестського суду** [22]. Суд Бухареста прийняв до розгляду апеляцію батька проти біологічної матері та сурогатної матері, стверджуючи, що перша є матір'ю дитини, а не друга, зазначена як така у свідоцтві про народження. Після проведення судової ДНК-експертизи та порівняльного аналізу генетичних профілів усіх залучених осіб було встановлено генетичний зв'язок між біологічною матір'ю та дитиною. Правові джерела, взяті до уваги при винесенні рішення, – статті 408-409, 420, 441-447 Цивільного кодексу [23], а також інші національні та міжнародні норми, застосовні до цієї справи.

З огляду на той факт, що вагітність від імені інших осіб стосується фундаментального права на недоторканність приватного життя всіх залучених осіб, суд постановив, що до тих пір, поки наслідки сурогатного материнства не знайдуть справедливого і рівноправного вирішення в національному законодавстві, румунські суди не можуть відмовляти дітям у праві на визнання їх справжньої генетичної ідентичності. Виняток становлять випадки, коли існують суперечливі найкращі інтереси дитини, оскільки в рамках захисту прав дитини всі правові акти повинні відповідати цьому принципу [24].

Апеляційний суд Тімішоари також прийняв аналогічне рішення [25], в якому зазначалося, що «використання сторонами в ході судового розгляду процедури, наприклад, гестації на користь інших осіб, хоча вона прямо не врегульована законом, не може розглядатися як незаконна процедура, оскільки в цивільних справах те, що прямо не заборонено, дозволено». У цій справі нездатність заявників (у випадку з двійнею та неповнолітніми дітьми) домогтися визнання материнства їхньої біологічної матері, а отже, їхньої справжньої біологічної ідентичності, впливає на їхнє право на приватне життя, гарантоване статтею 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Зазначу, що сурогатне материнство не є злочином в **Угорщині**. Тим не менш, згідно з національним законодавством, сурогатне материнство не входить до переліку процедур дітонародження, які можуть бути легально обрані в Угорщині. Воно дозволене лише в тому випадку, якщо жінка, яка народила дитину (сурогатна мати), після її народження довіряє її біологічній матері для усиновлення. Угорський кодекс також передбачає, що злочин «зміни сімейного статусу» карається трьома роками позбавлення волі для «будь-кого, хто таємно вводить дитину в іншу сім'ю», порушуючи правила усиновлення. Крім того, усиновлення після народження дитини можливе лише з дозволу компетентного органу та безвідкличної згоди сурогатної матері. Придатність усиновлювачів до усиновлення також має бути встановлена до народження дитини. Після народження батьки піклуються про новонароджену дитину протягом місяця, перш ніж усиновлення може бути остаточно оформлене. Біологічний батько в цьому випадку може зробити заяву про визнання батьківства за будь-яких обставин, тому усиновлення необхідне лише для біологічної матері. Якщо дитину виношує іноземка, необхідно дотримуватися процедури міжнародного усиновлення, викладеної в Гаазькій конвенції про міжнародне усиновлення дітей 1993 року (оприлюднена в Угорщині Законом LXXX від 2005) [26].

Необхідно звернутися до Центрального органу, що діє у складі Міністерства соціальної політики та праці, де усиновлення буде організовано у співпраці з відповідним закордонним дипломатичним представництвом, з урахуванням законодавства обох держав. Якщо обидва органи дійдуть згоди щодо законності усиновлення, воно набуде офіційного значення. Якщо біологічний батько дитини зареєстрований як батько, він може забрати дитину додому. Необхідно передбачити оплату праці сурогатної матері. Це захищає права та інтереси сторін. Слід зазначити, що усиновлення також може бути скасоване – рішення може бути анульоване – якщо воно порушує суспільні інтереси. Якщо сурогатна мати просить, навіть через роки, більшу компенсацію, батьки повинні подумати, чи варто піддаватися шантажу або ризикувати тим, що після скасування усиновлення у них заберуть дитину. Насправді, згідно з угорським сімейним законодавством, матір'ю дитини буде жінка, яка народила дитину, яка не зобов'язана віддавати дитину на усиновлення. Біологічні батьки також не можуть бути зобов'язані до усиновлення, і це може викликати суперечки, якщо дитина народиться з вадами розвитку або якщо сторони з якихось інших причин ухиляються від виконання своїх первинних зобов'язань. Тим не менш, батьківство біологічного батька може бути визнано в судовому порядку. Батько буде зобов'язаний платити аліменти, а біологічна дитина стане його спадкоємцем. У таких випадках дитина буде частиною сім'ї, яка не бажає її всиновлювати. Крім того, 20% від зарплати батька доведеться віддавати сурогатній матері на утримання дитини. Нарешті, існує можливість скоєння тяжких злочинів, таких як вищезгадана зміна сімейного статусу та торгівля людьми, в яких були звинувачені двоє громадян Франції, які перетнули українсько-угорський кордон з дитиною, народженою сурогатною матір'ю.

А Словацька Республіка належить до країн, де немає чіткого регулювання сурогатного материнства. Питання материнства в основному регулюються Законом № 36/2005 «Закон про сім'ю» [27], який у своєму положенні § 82 абз. 1 чітко визначає, що матір'ю дитини є жінка, яка її народила. Материнство обумовлене об'єктивним і вирішальним фактом, таким як пологи, а не правовим актом чи нормою права. Крім того, це положення передбачає недійсність угод, які суперечать вищезгаданому принципу, що міститься в § 82(1). Це положення, хоча й дуже коротке, має суттєві та далекосяжні наслідки. Словацьке законодавство зробило вибір на користь мовчазної заборони. У Пояснювальній доповіді про сімейне право не тільки міститься посилання на давньоримський принцип «*mater semper in iure certa est, pater incertus*», а й на положення статті 39 Цивільного кодексу [28], згідно з яким контракти, що суперечать моралі, є недійсними. Відповідно, сурогатне материнство не дозволене на території Словаччини. Угоду, що регулює сурогатне материнство, також можна вважати неприйнятною, оскільки об'єктом договору не можна вважати дитину, оскільки її не можна розуміти як суб'єкт права. Ще однією перешкодою для практичного застосування сурогатного материнства є положення § 574 абз. 2 Цивільного кодексу, згідно з яким договір, в якому відмовляються від прав, які можуть виникнути лише в майбутньому, є недійсним. Таким чином, вищезгадане положення не дозволяє сурогатній матері відмовитися від своїх батьківських прав ще до того, як відбудеться штучне запліднення. Цікаво відзначити, що на території Словацької Республіки дозволені допоміжні репродуктивні технології, донорство яйцеклітин, сперматозоїдів або інших клітин, тканин і органів. Незважаючи на це, сурогатне материнство не дозволено.

Сурогатне материнство в **Чеській Республіці** чітко не регулюється, хоча перший випадок відноситься до 1993 року в Зліні [29; 30]. Жінка після операції на матці не могла ні зачати, ні народити дитину. У цьому випадку було проведено процедуру сурогатного материнства. Відповідно до Конституції Чеської Республіки [31], те, що прямо не заборонено законом, є законним. У Чеському цивільному кодексі [32], матір'ю дитини є жінка, яка народила дитину, але законодавець більше не санкціонує недійсність договорів, які передбачають інше. Можна зробити висновок, що, виходячи з вищезгаданого конституційного принципу, у випадку Чеської Республіки існувала б можливість законного укладення договору про сурогатне материнство.

Цей аргумент також підтверджується систематичним тлумаченням Цивільного кодексу, згідно з яким «усиновлення виключається між особами, які перебувають у прямому родинному зв'язку, а також між рідними братами і сестрами. Це не поширюється на сурогатне материнство». Закон прямо передбачає виняток у випадку сурогатного материнства, що може бути витлумачено як визнання законодавцем цієї практики, незважаючи на те, що спеціальної правової норми не було створено.

Недостатнє законодавче регулювання сурогатного материнства в Чеській Республіці є важливою законодавчою прогалиною, оскільки сурогатне материнство використовується в країні за відсутності спеціального правового регулювання.

Не можна не згадати рішення **277/2022 Верховного суду Іспанії від 31 березня** [33; 34]. Прокурор подав апеляцію на рішення Мадридського суду, яким було встановлено родинні стосунки між іспанською жінкою та неповнолітньою дитиною, народженою в Мексиці за допомогою сурогатного материнства. Основними аргументами апелянтки було те, що вона мала статус неповнолітньої дитини, що вона діяла як справжня та ефективна мати з моменту народження, і що вона вважається матір'ю згідно з мексиканським законодавством. Крім того, дитина мала мексиканське громадянство, оскільки їй не було надано іспанського громадянства.

Верховний суд відхилив запит і задовольнив апеляцію, подану прокуратурою. Фактично, колегія суддів стверджує, що сурогатне материнство є серйозним порушенням прав людини, визнаних національним і міжнародним правом, тому в таких випадках визнання родинних зв'язків в результаті сурогатного материнства, навіть якщо вони засвідчені іноземним органом, суперечило б іспанському публічному порядку.

Рішення також прирівнює сурогатне материнство до купівлі-продажу дітей. У ньому також вказується, що і діти, і сурогатні матері розглядаються як прості об'єкти і піддаються поводженню, яке принижує їхню гідність, є нелюдським і таким, що суперечить людській гідності. Суд оголошує, що договір, яким узгоджується сурогатне материнство, є нікчемним, навіть у випадку відсутності винагороди, і встановлює, що родинні стосунки дітей, народжених сурогатним материнством, визначатимуться за фактом народження: матір'ю дитини є жінка, яка її народила. Згідно з іспанським законодавством (ст. 9.4 Цивільного кодексу Іспанії), право, що застосовується, є тим самим, що використовується для визначення спорідненості. Оскільки Іспанія є країною проживання дитини, а не країною, де вона народилася, і на підставі вищезгаданого Закону 14/2006 [35], Суд доходить висновку, що матір'ю дитини не може бути інша жінка, ніж та, яка народила дитину. З метою забезпечення найкращих інтересів дитини Суд заявляє, що єдиним можливим способом визнання зв'яз-

ку між матір'ю та дитиною у цих справах є процедура усиновлення. Отже, цим рішенням Верховний суд не тільки піднімає питання на моральний рівень, але й кладе край існуванню різних критеріїв між різними судами: ні сурогатне материнство, ні визнання отриманих в результаті філіаційних відносин не мають місця в іспанському законодавстві.

Висновки. Законодавство країн Східної Європи чітко не забороняє і не дозволяє сурогатне материнство. Особи без громадянства не мають права на сурогатне материнство. У Румунії був запропонований законопроект, що дозволяє сурогатне материнство, але поки не прийнятий. Західноєвропейські країни, зокрема Франція та Італія, офіційно забороняють сурогатне материнство.

Зазначу, що за допомогою тесту ДНК встановлюється спорідненість між дитиною та її біологічними батьками, які користуються послугами сурогатного материнства. Отже, необхідно створити комплексний комп'ютеризований реєстр всіх осіб, які беруть участь у програмах з використанням допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ), включаючи сурогатне материнство. Кількість імплантованих ембріонів має бути обмежена одним, щоб захистити репродуктивне здоров'я жінки. Крім того, психологічна оцінка повинна бути обов'язковою для всіх сторін, що беруть участь в угодах про сурогатне материнство, щоб переконатися, що вони повністю усвідомлюють емоційні наслідки. Також важливо враховувати благополуччя будь-яких потенційних дітей, народжених в результаті цього процесу, і надавати їм необхідну підтримку.

У зв'язку з воєнним станом в Україні до медичних установ час від часу звертаються громадяни з проханням використати біологічний матеріал померлої людини з метою лікування безпліддя (посмертна репродукція). Вважаю, що пункт про посмертну репродукцію повинен бути включений до шлюбного контракту. Це необхідно для того, щоб гарантувати, що всі залучені сторони враховані і мають правовий захист. Крім того, повинні бути розроблені керівні принципи для вирішення етичних наслідків посмертної репродукції в рамках сурогатного материнства.

Подружжя іноземців або один з подружжя іноземців та одна особа без громадянства можуть вдаватися до сурогатного материнства лише в тому випадку, якщо це не заборонено спільним національним законодавством подружжя або, за відсутності такого законодавства, національним законодавством, що регулює правові наслідки їхнього шлюбу. В Україні можуть скористатися лише подружні пари (українці чи іноземні громадяни). Такі практики доступні лише для іноземних громадян у країнах, де програма ДРТ не обмежена. «Не заборонено» не дорівнює «дозволено»; скоріше, це означає відсутність чіткої заборони. Таким чином, нагляд під час виконання договору про застосування допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ) поетапно виглядає наступним чином: оформлення договору (через нотаріуса), фактичне застосування обраної репродуктивної технології (в акредитованому закладі охорони здоров'я), підтвердження факту народження дитини (в акредитованому закладі охорони здоров'я), підтвердження генетичного зв'язку між батьками (матір'ю або батьком) та плодом (в акредитованому закладі охорони здоров'я), реєстрація народження (РАЦС), переміщення дитини на іноземну територію та видача документів (посольства та консульства відповідної держави) – для учасників програми з інших країн. Весь процес ретельно контролюється, щоб забезпечити дотримання законодавства та захист усіх залучених сторін. Важливо, щоб учасники повністю розуміли і дотримувалися кожного кроку, щоб успішно пройти програму міжнародного сурогатного материнства. І в разі невиконання договору про виношування вагітності сурогатною матір'ю вона має відшкодувати всю вартість процедури запліднення в однаковому розмірі для кожного з подружжя, на відшкодування шкоди, заподіяної [36].

Також зазначу, що Європейський суд з прав людини може заборонити сурогатне материнство, але він не може узгодити цю заборону з принципом найкращих інтересів дитини. Внутрішня цінність нового життя слугує адекватною мотивацією для впровадження та встановлення регуляторних заходів для відповідних медичних установ, клієнтів послуг сурогатного материнства (майбутніх батьків) та сурогатних матерів. На державному рівні у відповідному законодавстві пропонується встановити наступні регуляторні інструменти. Ці нормативно-правові акти повинні бути спрямовані на захист прав і благополуччя всіх сторін, залучених до процесу сурогатного материнства, забезпечуючи дотримання етичних стандартів. Встановивши чіткі правила та механізми нагляду, держава може ефективно збалансувати інтереси осіб, які звертаються за послугами сурогатного материнства, з більш широкими суспільними інтересами. Це тягне за собою обов'язкове нотаріальне посвідчення договорів про застосування допоміжних репродуктивних технологій (сурогатного материнства); реєстрація укладених договорів про застосування ДРТ (сурогатного материнства); обов'язкове проведення ДНК-тестування в акредитованому закладі охорони здоров'я для перевірки генетичного зв'язку між батьками (матір'ю або батьком) та плодом; обов'язкове консультування всіх сторін, які беруть участь у процесі сурогатного материнства, з метою отримання поінформованої згоди та забезпечення розуміння процесу.

Повинні дотримуватися суворі правила щодо компенсації сурогатним матерям для запобігання експлуатації та забезпечення їхнього добробуту впродовж усього шляху сурогатного материнства. Здійснювати моніторинг і нагляд з боку регуляторних органів для забезпечення дотримання етичних стандартів і правових вимог у процесі сурогатного материнства. Впровадження гарантій захисту прав та інтересів усіх залучених сторін, включаючи сурогатну матір, потенційних батьків та дитину, народжену в результаті сурогатного материнства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
4. Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій від 23.12.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
5. Про внесення змін до «Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні»: Наказ Міністерства юстиції України від 22.11.2007 № 1154/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-22#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
6. Про затвердження Порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти: Наказ МОЗ від 29.11.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0224-05#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
7. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство від 11.04.2023 № 6475-д. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI09095A> (дата звернення: 18.04.2025).
8. Справа № 756/1293/24 Провадження № 1-кп/756/989/24 Оболонський районний суд міста Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122621823> (дата звернення: 18.04.2025).
9. Про охорону дитинства Закон України від (Sulla protezione dell'infanzia la legge ucraina è datata) 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
10. Paradiso E Campanelli C. Italia (Ricorso n. 25358/12) 24.01.2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-172348%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-172348%22]}) (дата звернення: 18.04.2025).
11. Mennesson v. France – 65192/11 Judgment 26.6.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22002-9781%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22002-9781%22]}) (дата звернення: 18.04.2025).
12. Affaire A.L. C. France (Requête no 13344/20) 7.04.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-216632%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-216632%22]}) (дата звернення: 17.04.2025).
13. A.M. c. Norvegia (no. 30254/18), 24.03.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-216348%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-216348%22]}) (дата звернення: 16.04.2025).
14. C. ed E c. Francia (no. 1462/18 e 17348/18), 19.11.2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-199497%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-199497%22]}) (дата звернення: 18.04.2025).
15. Caso Valdís Fjölnisdóttir e altri c. Islanda, 18.05.2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-209992%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-209992%22]}) (дата звернення: 18.04.2025).
16. Caso S. e H. c. Polonia (no. 56846/15 e 56849/15), 16.11.2021. URL: [https://Hudoc.Echr.Coe.Int/Eng#{%22itemid%22:\[%22001-214296%22\]}](https://Hudoc.Echr.Coe.Int/Eng#{%22itemid%22:[%22001-214296%22]}) (дата звернення: 18.04.2025).
17. Affaire C C. Italie (Requête no 47196/21) dal 31.08.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-226391%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-226391%22]}) (дата звернення: 18.04.2025).
18. Farmacistul Dr.Max. Mama-Surogat: Ce Este, Tipuri, Criterii. (2023). URL: <https://www.drmax.ro/articole/mama-surogat-ce-este-tipuri-criterii> (дата звернення: 18.04.2025).
19. Nasterea cu mama purtatoare, obiectul unui nou proiect de lege la Senat. (2012). URL: <https://www.mediafax.ro/social/nasterea-cu-mama-purtatoare-obiectul-unui-nou-proiect-de-lege-la-senat-9349242> (дата звернення: 18.04.2025).
20. Andreea Borcilă. În România, un cuplu din șase are probleme de infertilitate. Cât costă o mamă-surogat. (2021). URL: <https://alephnews.ro/sanatate/in-romania-un-cuplu-din-sase-are-probleme-de-infertilitate-cat-costa-o-mama-surogat/> (дата звернення: 18.04.2025).
21. LEGE privind sănătatea reproducerii și reproducerea umană asistată medical. (2004). URL: https://www.cdep.ro/proiecte/2003/200/10/7/cd217_03.pdf.

22. Medically Assisted Human Reproduction With Third Party Donor Or Surrogate Mother By Magdalena Căpitanu. (June 8, 2022). URL: <https://avocatcapitanumagdalena.com/reproducerea-umana-asistata-medical-cu-tert-donator-sau-prin-mama-surogat/> (дата звернення: 18.04.2025).
23. Codul Civil din 17 iulie 2009 (republicat) (Legea nr. 287/2009). URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/255190> (дата звернення: 18.04.2025).
24. Brodeală Elena. (2016). The legal status of assisted human reproduction in Romania: a brief discussion on surrogacy. *Revista Română de Drept Comparat*, No. 1, pp. 56–74. URL: <https://hdl.handle.net/1814/63208> (дата звернення: 18.04.2025).
25. Medically Assisted Human Reproduction With Third Party Donor Or Surrogate Mother By Magdalena Căpitanu. (June 8, 2022). URL: <https://avocatcapitanumagdalena.com/reproducerea-umana-asistata-medical-cu-tert-donator-sau-prin-mama-surogat/> (дата звернення: 18.04.2025).
26. 2005. évi LXXX. Törvény a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről. „*Convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption*”. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500080.tv> (дата звернення: 18.04.2025).
27. Zákon č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 11.02.2005. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36> (дата звернення: 18.04.2025).
28. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník 05.03.1964. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1964-40> (дата звернення: 18.04.2025).
29. Petra Deredimosová. (2017). Náhradní mateřství: pomoc nebo hrozba? Filosoficko-právní analýza problému Diplomová práce. Brno. URL: https://is.muni.cz/th/n6z0w/Deredimosova_Petra_-_Diplomova_prace.pdf (дата звернення: 18.04.2025).
30. Náhradní (tzv. surogátní) mateřství. (2023). URL: <https://www.aperio.cz/cz/clanky/nahradni-tzv-surogatni-materstvi> (дата звернення: 18.04.2025).
31. Ústava České republiky. ze dne 16. prosince 1992. URL: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (дата звернення: 18.04.2025).
32. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> (дата звернення: 18.04.2025).
33. STS 1153/2022 – ECLI:ES:TS:2022:1153 URL: <https://www.poderjudicial.es/search/AN/openDocument/0e6219d460d65731/20220405> (дата звернення: 18.04.2025).
34. Tribunale supremo, sentenza n. 277/2022, del 31 marzo, sul riconoscimento della filiazione a favore della madre committente in caso di maternità surrogata. URL: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/segnalazioni_corrente/Segnalazioni_1651228729290.pdf (дата звернення: 18.04.2025).
35. Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida. Jefatura del Estado «BOE» núm. 126, de 27 de mayo de 2006 Referencia: BOE-A-2006-9292. URL: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2006/BOE-A-2006-9292-consolidado.pdf> (дата звернення: 18.04.2025).
36. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 23 жовтня 2019, справа № 150/628/16-ц, провадження № 61-12086св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390164> (дата звернення: 18.04.2025).